

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Досліджується вплив економічних чинників на екологічну безпеку та механізми фінансування екологічних заходів.

Ключові слова: еколого-економічна безпека, збори, природоохоронний обмін, борг.

Исследуется влияние экономических факторов на экологическую безопасность и механизмы финансирования экологических мероприятий.

Ключевые слова: еколого-економічна безпека, платежі, природоохоронний обмін, долг.

Influence of business factors on ecological safety and mechanisms of financing of ecological actions is investigated.

Key words: еколого-економічна безпека, платежі, природоохоронний обмін, долг.

Постановка проблеми. Беручи до уваги важливість і значущість основних напрямів національної безпеки як фундаментальної основи державотворення, стає очевидною необхідність актуалізувати чинники, що визначаються в сучасних умовах як нові виклики і загрози для економічної (екологічної) безпеки.

Поняття еколого-економічної безпеки має ряд рис, властивих у цілому системі природокористування як форми взаємодії природи і суспільства. Нині проблема охорони довкілля і раціонального природокористування розв'язується у двох основних напрямках: у рамках окремих країн шляхом удосконалення відповідного національного законодавства і зміцнення всього механізму управління сферою природокористування та через систему міжнародного співробітництва. Подальший розвиток міжнародного співробітництва, поглиблення і розширення його економічної і політичної складових, посилення і глобалізації тенденцій, вплив постіндустріальних стратегій розвитку, технологічні, інформаційні і екологічні виклики – це ті чинники, які спонукають до пошуку нових механізмів забезпечення еколого-економічної безпеки.

Стан дослідження. Сучасний етап соціально-економічного розвитку країни характеризується серйозними загрозами її економічній безпеці, національному суверенітету і територіальній цілісності, як внутрішніми протиріччями, так і зовнішніми чинниками. З цих причин сучасний стан країни перебуває під впливом значної кількості факторів ризику і характеризується як нестабільний.

Дослідженню науково-методологічних і практичних аспектів економічної безпеки присвячені праці українських науковців, серед яких: О.І. Барановський, П.П. Борщевський, В.М. Гець, М.І. Долішний, С.І. Дорогунцов, Л.Л. Кістерський, І.І. Лукінов, В.І. Мунтян, Ю.М. Пахомов, Г.А. Пастернак-Таранушенко, А.В. Пірогов, Ю.В. Полунєєв, П.Т. Саблук та інші.

Проблеми розв'язання еколого-економічних протиріч і розподілу соціальних, екологічних, економічних ефектів у системі «суспільство – економіка – довкілля» посідають чільне місце у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців: О.Ф. Балацького, Б.В. Буркинського, О.О. Веклич, К.Г. Гофмана, Р. де Грута, Б.М. Данилишина, А. Ендреса, Р. Коуза, В.В. Сабадаша, С.К. Харічкова, Є.В. Хлобистова та інших.

Метою статті є дослідження наукових і прикладних завдань забезпечення екологічної безпеки та вплив на неї економічних чинників; визначення джерела фінансування заходів щодо підвищення рівня екологічної безпеки.

Виклад основних положень. Протягом 2008 року в нашій країні на охорону навколишнього середовища було витрачено 12,2 млрд грн., з яких 70% (8,5 млрд грн.) – поточні витрати на охорону природи, пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 24% (2,9 млрд грн.) – інвестиції в основний капітал, скеровані на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування і 6% (0,8 млрд грн.) – витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання. За рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів було освоєно 34,2% капітальних інвестицій і здійснено 3,2% поточних витрат, а основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств – відповідно 60,8% і 96,4%. Структура капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища у 2008 році подана у табл. 1.

Таблиця 1.

Структура капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у 2008 році

Вид діяльності	Розподіл інвестицій, %
Очищення зворотних вод	24,8
Охорона атмосферного повітря і клімату	39,6
Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	21,1
Поводження з відходами	11,3
Зниження шумового і вібраційного впливу	1,8
Збереження біорізноманіття і середовища існування	0,9
Радіаційна безпека	0,2
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	0,1
Інші напрямки природоохоронної діяльності	0,2

Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища (у фактичних цінах) упродовж 2006–2008 років наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища

	2006 р	2007 р.	2008 р.
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн. у тому числі капітальні інвестиції:			
– з них капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення	7366,6	9691	12176
– поточні витрати	2194,2	3080,7	3731,4
	354,7	517	809,4
	5172,4	6610,3	8444,6
Частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів Держбюджету, %:			
– у капітальних інвестиціях	10,3	9,7	19
– у поточних витратах	1,8	2,2	2,4

Найбільше коштів на охорону навколишнього природного середовища у 2008 р. витрачено у сферах виробництва та розподілу електроенергії, газу та води (2289,9 млн. грн., або 19% до загальних обсягів по країні), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (2255 млн. грн., або 19%), добувної промисловості (2146,7 млн. грн., або 18%), хімічного виробництва (1035,9 млн. грн., або 9%), виробництва коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерних матеріалів (955 млн. грн., або 8%), надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту (685,1 млн. грн., або 6%), а також державного управління (626,6 млн. грн., або 5%).

Протягом 2008 р. підприємствам, організаціям, установам країни за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 1071,4 млн. грн., з них 58% (627,1 млн. грн.) – збори за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, 34% (368,5 млн. грн.) – збори за розміщення відходів, 7% (69,7 млн. грн.) – збори за скиди забруднювальних речовин у водойми. На позови про відшкодування збитків, заподіяних порушеннями природоохоронного законодавства, і штрафи за адміністративні правопорушення в галузі охорони природи і використання природних ресурсів припадає 1% екологічних платежів (відповідно 3,6 та 2,5 млн. грн.).

Основними платниками зборів за забруднення довкілля були підприємства, які виробляють та розподіляють електроенергію, газ та

воду (пред'явлено зборів на суму 453,7 млн. грн., або 42% від сумарних обсягів по країні), добувної промисловості (216,8 млн. грн. або 20%), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (202,1 млн. грн., або 19%).

Підприємствами, організаціями, установами країни фактично сплачено протягом 2008 р. 1041,8 млн. грн. екологічних зборів з урахуванням погашення заборгованості за попередні роки. У сумарному обсязі зборів за забруднення навколишнього природного середовища по країні більше половини – це збори, які надійшли від підприємств Дніпропетровської (294,5 млн. грн.) і Донецької (242,4) областей і понад третина – це збори від підприємств Вінницької (39), Запорізької (70,3), Івано-Франківської (56,7), Київської (20,9), Луганської (94,8), Львівської (23,3), Полтавської (28,1), Харківської областей (34,5) та м. Києва (22,3 млн. грн.).

У цілому по країні протягом 2008 р. сплачено 2,1 млн. грн. штрафів (85% від пред'явлених) і 1,7 млн. грн. позовів про відшкодування збитків і втрат (47% від пред'явлених), накладених за порушення природоохоронного законодавства.

Одним з ефективних механізмів фінансування екологічних заходів у всьому світі є природоохоронний обмін боргів (ПОБ) – списання частини зовнішнього боргу держави в обмін на природоохоронні витрати в національній валюті всередині країни. Деталі такого обміну (величина боргу, що списується, конкретні природоохоронні витрати тощо) є предметом погодження між кредиторами і країною-боржником. З 1987 року в світі, застосовуючи механізм ПОБ, «конвертували» 1 млрд доларів США. Скажімо, Польща за 11 останніх років у рамках угод ПОБ з членами Паризького клубу кредиторів «переадресувала» близько 300 млн. доларів своїх боргів на екологічні витрати в середині країни, здійснивши 250 інвестиційних природоохоронних проєктів. Управління коштами, що утворились в результаті застосування механізму ПОБ, здійснювалось Екофондом – спеціальною інституцією, створеною саме з цією метою. Застосування ПОБ у Польщі триває: за чинними договорами, до кінця 2010 року «конвертування» зовнішнього боргу на витрати в галузі охорони довкілля становитиме майже 500 мільйонів доларів США.

Основними кредиторами України є США, Росія, Німеччина, Туркменистан, Італія, Японія, Франція, Європейське співтовариство, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, ЄБРР. Обсяг валового зовнішнього боргу за 9 місяців 2009 року зріс на 2,7 млрд дол. США (на 2,7%) до 104,4 млрд дол. США. Приріст заборгованості за цей період сформувався як наслідок:

– суттєвого зростання боргу секторів державного управління та органів грошово-кредитного регулювання (на 7,4 млрд дол. США);

- скорочення боргу банківського сектора (на 5,9 млрд дол. США);
- помірного нарощення боргу інших секторів (на 1,2 млрд дол. США) (див. рис 1).

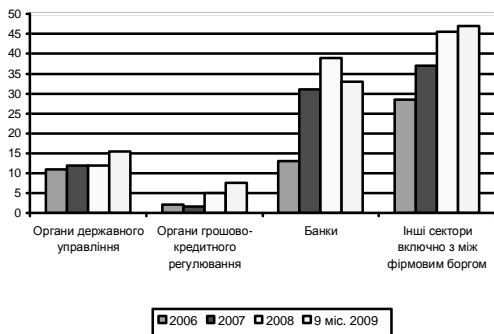

Рис. Динаміка валового зовнішнього боргу України за секторами економіки у 2006–2009 рр.

Накопичення боргу відбулось за рахунок:

- надходження кредитних ресурсів на відновлення фінансової та економічної стабільності країни за програмою standby Міжнародного валютного фонду в розмірі 3,1 млрд СДЗ у II та III кварталах поточного року, що призвело до збільшення боргу сектора на 5 млрд дол. США;
- кредитних ресурсів, що надані Світовим банком, а також Європейським банком реконструкції та розвитку (0,2 млрд дол. США).

Екологічний стан України та її зовнішній борг свідчать про вигідність застосування ПОБ до України. За оцінками фахівців у найближчі три роки мова може йти про конверсію близько 50 млн. євро, що дорівнює 10% боргових зобов'язань України п'яти членам Паризького клубу кредиторів (США, Японія, Німеччина, Франція та Італія).

Екологічних проблем у всіх регіонах накопичилось настільки багато, що поточну ситуацію можна охарактеризувати, як екогеноцид свого власного народу. Накопичення шкідливих відходів, надмірна експлуатація природних ресурсів, викиди забруднюючих речовин в атмосферу та водойми – неповний перелік порушень чинного природоохоронного законодавства. Обсяги цих порушень – більш, ніж надмірні, а їхня географія – вся Україна. Навіть столиця нашої країни нещодавно була визнана закордонними експертами найбільш забрудненою серед європейських столиць. Можливо досвід країн із погашенням боргу за принципом ПОБ допомогла б вирішити (хоча б частково) на-

болілі екологічні проблеми, що впливають на екологічну безпеку країни та питання економічного боргу України.

Висновки. Отже, удосконалення організаційно-економічного механізму екополітики має на меті поєднання ефективного державного регулювання, яке базується, з одного боку, на дотриманні внутрішнього екологічного законодавства, нормативно-правової бази й посиленні екологічних вимог на всіх рівнях державного управління та організації виробництва, а з іншого – на зростанні ролі підприємств шляхом запровадження сучасних систем екоменеджменту, зокрема в галузі стандартизації (ISO 14000 та ін.).

Визначення пріоритетних напрямів захисту національних інтересів і формування відкритої, прозорої і скоординованої державної політики щодо забезпечення національної безпеки у найважливіших сферах: економічній, екологічній, політичній, соціальній, науково-технологічній та інформаційній. Використання природоохоронного обміну боргів допоможе вирішити питання з важливими екологічними проблемами, проте потребує закріплення на законодавчому рівні положення про прив'язку суми видатків на охорону навколишнього середовища та відтворення природних об'єктів у відсотковій ставці до загального боргу України.

Фінансування природоохоронної діяльності має здійснюватися відповідно до принципів платності, наукової обґрунтованості, економічної відповідальності, трансформування зовнішніх економічних ефектів у внутрішні екологічні витрати. Зростання обсягів фінансування за рахунок власних коштів підприємств повинно також передбачати використання позичених коштів на безвідсотковій та безповоротній основі, в тому числі з держфондів охорони природи, інвестиційних фондів.

Запровадження страхування відповідальності за забруднення навколишнього середовища потребує розробки методики розрахунку страхового тарифу; визначення форми страхування, страхового поля потенційно небезпечних об'єктів та встановлення джерела сплати страхових внесків. Стимулююча роль страхування полягає у застосуванні тарифної ставки, розмір якої залежить від рівня екологічної безпеки об'єкта.

1. Хлобистов Є.В. Економічна безпека України у глобальних викликах сучасності / Є.В. Хлобистов // Механізми регулювання економіки. – 2008. – № 4. – Т. 1. – С. 157–162.

2. Сабадаш В.В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки / В.В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 2. – С. 50–59.

3. Сабадаш В.В. Дослідження впливу енергоресурсних чинників на економічну безпеку/ В.В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2. – С. 11–18.

4. Зовнішній борг України станом на 01.10.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Balance/Debt/ExtDebt_report_2009.pdf

Довкілля України за 2008 рік/ Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/ns_rin/analit/dovkillia/pdf

УДК 330.131.7

О.М. Ананьєв,
Б.М. Мізюк

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто теоретико-методичні положення моделювання економічної безпеки торговельного підприємства за критерієм відповідності запланованої траєкторії розвитку та запропоновано інструментарій його кількісного вимірювання і визначення.

Ключові слова: моделювання економічної безпеки торговельного підприємства, запланована траєкторія розвитку торговельного підприємства, ефективність і стартовий етап функціонування торговельного підприємства, марковський ланцюг грошового потоку.

Рассмотрены теоретико-методические положения моделирования экономической безопасности торгового предприятия по критерию соответствия запланированной траектории развития и предложен инструментарий его количественного измерения и определения.

Ключевые слова: моделирование экономической безопасности торгового предприятия, запланированная траектория развития торгового предприятия, эффективность и стартовый этап функционирования торгового предприятия, марковская цепочка денежного потока.

The article describes theoretic and methodical regulations of economic safety modelling in a commercial company according to the consistency criterion of the scheduled development pattern and suggests the tools for its quantitative measurement.

Key words: the modelling of commercial company's economic safety, scheduled development pattern of a commercial company, efficiency and start-up period of a commercial company, Markov's cash flow chain.